

Η ορολογία ως βοήθημα στην μετάφραση

Δημήτρης Γιάξας

Terminology as an aid to translation

Dimitris Yaxas

SUMMARY

The accession of Greece to the European Communities in 1981 opened up the markets of 9 countries at that time, 14 today and perhaps 24 tomorrow. At the same time, this accession opened up the gateways of communication to Greece. That meant that the Greek language, as an official language of Europe, was able to stand alongside all the other European languages, since official documents concerning Europe were now translated into Greek.

The European Union now operates a translation service with 11 languages and 7 thematic groups. Almost all documents circulating in the European Union are translated into these languages, and among them Greek. The Greek translators are almost all native speakers with a very good command of the Greek language and of at least two other EU languages. All of them are university graduates and are very carefully chosen by competition from many other candidates. They usually have a high degree of subject specialisation but often this is not enough.

The translation service has a terminology department which helps translators by providing them with terms they are unable to find. The terminologists search for these terms in the specialist literature and, if they are not successful, consult experts in the relevant field who are familiar with such terms and are furthermore entitled to create new terms. The terms thus obtained are used by translators in their translations and are circulated throughout Europe. Finally, these terms are stored in a huge database, Eurodicautom, which covers all the European Union languages and is freely accessible to a large number of persons.

Όταν το 1979 υπογράφηκε η Συνθήκη προσχώρησης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, όλοι τότε σκέφτονταν τι θα μπορούσε να πουλήσει η Ελλάδα στην πλούσια Ευρώπη. Ελάχιστοι τότε σκέφτονταν και ούτε και εγώ, φυσικά, ποιά άλλα προβλήματα θα προέκυπταν και θα ζητούσαν λύση. Ένα από τα προβλήματα αυτά ήταν και η μετάφραση προς τη γλώσσα μας. Το 1976 καθιερώθηκε η δημοτική σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης αλλά και η εισαγωγή της στο δημόσιο βίο. Πόσοι ήταν τότε αυτοί που μπορούσαν να ισχυριστούν ότι γράφουν σωστά στη δημοτική;

Η 1η Ιανουαρίου του 1981 είχε οριστεί ως η ημερομηνία της επίσημης ένταξης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Όμως η μετάφραση κειμένων της Κοινότητας στα ελληνικά είχε ήδη αρχίσει ένα χρόνο πριν. Στις Βρυξέλλες και στο Λουξεμβούργο έχουν εγκατασταθεί μερικοί έλληνες μεταφραστές και προσπαθούν να κάνουν χώρο γι'αυτούς μέσα στα κοινοτικά μέγαρα ώστε να κάνουν τη δουλειά τους όσο μπορούν καλύτερα. Οι άλλοι τους βλέπουν λίγο περιέργα. Άλλοι φανιάζονται τους έλληνες με χλαμύδες ενώ

άλλοι που βλέπουν την Ελλάδα για διακοπές και μόνο δυσκολεύονται να τους δουν ισότιμα. Και αυτοί, που όλοι τους έχουν παραπάνω προσόντα απ'όσα απαιτεί η δουλειά τους, προσπαθούν και επιτυγχάνουν τη μεγαλύτερη απόδοση ανά μεταφραστή απ'όλα τα άλλα τμήματα. Είναι αλήθεια ότι είναι η πρώτη φορά που δέχονται μεταφραστές, που δεν είναι σπουδασμένοι μεταφραστές αλλά επιστήμονες απ'όλες τις ειδικότητες (χημικοί, μηχανικοί, κά) που γνωρίζουν καλά ξένες γλώσσες. Αυτοί οι σκαπανείς πρέπει να ξεπεράσουν πολλά προβλήματα (ορολογικά, γλωσσικά κά) και να θέσουν τις βάσεις των ελληνικών μεταφραστικών τμημάτων στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Σήμερα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες έγιναν Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα, μετά από δυο διαδοχικές διευρύνσεις, ανήκει πια στους παλιούς. Στην ΕΕ λειτουργεί σήμερα μια μεταφραστική υπηρεσία, που αποτελεί ανεξάρτητη Γενική Διεύθυνση, και απασχολεί περί τους 1800 μεταφραστές και δακτυλογράφους ενώ η δουλειά που κάνει δεν είναι καθόλου "του ποδαριού". Η υπηρεσία αυτή χρησιμοποιεί όλα τα νεότερα μέσα πληροφορικής που υπάρχουν. Διαθέτει τις πλέον σύγχρονες βάσεις ορολογικών δεδομένων, τις οποίες ενημερώνει και εμπλουτίζει καθημερινά και μεταφράζει 1.100.000 σελίδες το χρόνο. Εξίσου καλά οργανωμένη είναι και η ελληνική μεταφραστική υπηρεσία. Στην πραγματικότητα υπάρχουν 7 θεματικές μεταφραστικές ομάδες με βάση τα θέματα που μεταφράζουν και μέσα σε κάθε ομάδα υπάρχουν 11 γλωσσικές μονάδες, όσες και οι επίσημες γλώσσες της ΕΕ.

Μέχρι σήμερα έγιναν και γίνονται πολλές προσπάθειες αυτόματης μετάφρασης ή μετάφρασης από ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Τα αποτελέσματα ήταν καλά αλλά έδειξαν ότι η καλή μετάφραση είναι έργο αποκλειστικά του ανθρώπου. Επειδή όμως το έργο που πρέπει να επιτελέσουν οι μεταφραστές είναι τεράστιο και αυξάνεται συνέχεια ενώ το κόστος πρέπει να μειώνεται, έχουν μελετηθεί διάφοροι τρόποι ώστε η εργασία να εκτελείται ταχύτερα και άρα οικονομικότερα. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι η μέγιστη δυνατή χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, πράγμα που έχει ήδη, σε μεγάλο βαθμό, επιτελεσθεί. Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο θα ήθελα να ασχοληθώ σήμερα, είναι η ορολογία.

Τα κείμενα που μεταφράζει σήμερα η ΕΕ είναι ολοένα και πιο πολύπλοκα, ενώ η ορολογία που χρησιμοποιούν είναι όλο και περισσότερο εξειδικευμένη και οι όροι όλο και πιο καινούργοι και άρα άγνωστοι. Επομένως η αναζήτηση της σωστής ορολογίας είναι ένα έργο πολύ δύσκολο αν όχι αδύνατο αλλά ταυτόχρονα και ιδιαίτερα χρονοβόρο για τους μεταφραστές ενώ το κείμενο είναι ήδη εκεί και περιμένει να μεταφραστεί μέσα στις

χορηγηθείσες προθεσμίες. Μεγάλη βοήθεια προσφέρει το γεγονός ότι οι Έλληνες μεταφραστές έχουν οι περισσότεροι επιστημονική ειδικότητα αλλά αυτό συχνά δεν αρκεί.

Στη μεταφραστική υπηρεσία της ΕΕ, παράλληλα με το κύριο σώμα των μεταφραστών, λειτουργεί μια υπηρεσία ορολογίας. Η υπηρεσία αυτή χωρίζεται στα δυο: μια πρώτη ομάδα ασχολείται με τον εμπλουτισμό και τον εκσυγχρονισμό του Eurodicautom, της πολύγλωσσης δηλαδή βάσης ορολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και μια δεύτερη ομάδα παρέχει γλωσσική υποστήριξη στους μεταφραστές. Η δεύτερη αυτή ομάδα έχει σκοπό να απαντά στις ερωτήσεις των μεταφραστών. Δηλαδή όταν οι μεταφραστές, κατά τη μετάφραση ενός κειμένου συναντήσουν ορολογικές δυσκολίες τότε υπάρχουν δυο λύσεις:

-είτε προσπαθούν μόνοι τους μετά από αναζητήσεις στην προσωπική τους βιβλιοθήκη ή στη βιβλιοθήκη της γλωσσικής τους ομάδας

-είτε απευθύνονται στο τμήμα ορολογίας το οποίο θα αναλάβει να τους βρεί την καλύτερη απόδοση του όρου που αναζητούν.

Η ομάδα γλωσσικής υποστήριξης του τμήματος της ορολογίας είναι μια πολύγλωσση ομάδα που αποτελείται από έναν έμπειρο μεταφραστή από κάθε γλώσσα ο οποίος αναλαμβάνει το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο μεταφραστής προσωπικά. Το τμήμα ορολογίας διαθέτει μια πολύ πλούσια βιβλιοθήκη με πολύγλωσσα λεξικά και άλλα συγγράμματα αναφοράς όπου οι ορολόγοι-ερευνητές αναζητούν τη λύση του προβλήματός τους. Είναι όμως δυνατό να μη βρεθεί ο ζητούμενος όρος είτε γιατί η έρευνα δεν απέδωσε, είτε γιατί ο όρος είναι πολύ καινούργιος και δεν έχει ακόμα αποδοθεί.

Τι γίνεται λοιπόν αν ο όρος δε βρεθεί. Τότε ανατρέχουμε στους ειδικούς. Και ποιοί είναι οι ειδικοί παρακαλώ; Ειδικοί είναι εκείνοι που ασχολούνται με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται ο όρος όλη μέρα αφού αυτή είναι η δουλειά τους. Οπωσδήποτε αυτοί μπορούν να μας δώσουν τη σωστή απόδοση. Αν ο όρος είναι μεν παλιός αλλά δε συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία, οι ειδικοί αυτοί κάπου θα τον έχουν συναντήσει ή θα ξέρουν κάποιον που θα τον γνωρίζει. Αν πάλι ο όρος είναι καινούργιος είναι οι άνθρωποι "της δουλειάς" που ξέρουν τι είναι και πώς πρέπει να αποδοθεί, γιατί οι άνθρωποι αυτοί θα κληθούν αύριο να χρησιμοποιήσουν τον όρο αυτό, οπότε και θα πρέπει να τους αρέσει αφού θα τον χρησιμοποιούν συνέχεια κάποτε.

Όπως όταν γεννιέται ένα παιδί οι γονείς του του δίνουν το βαπτιστικό του όνομα. Παλαιότερα το ρόλο αυτό έπαιζε ο κουμπάρος ο οποίος όμως έπαιζε και άλλους ρόλους μέσα στην οικογένεια και γ'αυτό αποφάσισαν να αλλάξουν το σύστημα. Έτσι τώρα πια το όνομα το δίνουν οι γονείς. Γ'αυτό οι αμερικανοί το λένε "given name". Δεν μπορώ να φανταστώ κάποιον που χρησιμοποιεί έναν όρο που τον δημιούργησε μια άλλη κατηγορία

"πεφωτισμένων επιστημόνων", οι ορολόγοι, με τη δικαιολογία ότι αυτοί ξέρουν πως προσαρμόζεται στα γλωσσικά ιδιώματα. Φυσικά, τα πράγματα δεν είναι πάντα τόσο απλά. Έτσι ο αρμόδιος ορολόγος της ομάδας γλωσσικής υποστήριξης έρχεται σε επαφή με τον ειδικό ο οποίος αφού καταλάβει για τι πράγμα πρόκειται δίνει τον όρο. Απ'εδώ και πέρα αρχίζει μια άλλη εργασία που είναι εξίσου σημαντική με την προηγούμενη. Αφού βρήκαμε τον όρο πρέπει να τον αποθηκεύσουμε κάπου για να μπορεί εύκολα να τον βρει όποιος τον ξαναχρειασθεί και βέβαια να μην πάει χαμένη όλη αυτή η έρευνα. Ο όρος εισάγεται λοιπόν προσωρινά στο Multiterm τη βάση τοπικής ορολογίας όπου ο κάθε μεταφραστής μπορεί να τον βρει αλλά και να γράψει τα σχόλιά του σχετικά με την απόδοσή του. Αφού ο όρος παραμένει εκεί για εύλογο χρονικό διάστημα σε "κοινή θέα", τότε πια, και μετά από ορισμένους ελέγχους και εξακριβώσεις, εισάγεται πλέον οριστικά στο Eurodicautom.

Το Eurodicautom είναι μια τεράστια βάση ορολογικών δεδομένων, όπου αποθηκεύονται οι όροι με τον ορισμό τους και την απόδοσή τους στις 11 επίσημες γλώσσες της ΕΕ. Στο Eurodicautom υπάρχει επίσης μια βάση στην οποία αποθηκεύονται περίπου 150.000 συντημήσεις σε όλες τις γλώσσες. Στη βάση αυτή έχουν πρόσβαση όλοι οι ευρωπαίοι εντελώς δωρεάν. Η αναζήτηση των όρων είναι ευκολότατη και δε χρειάζεται να έχει κανείς γνώσεις ηλεκτρονικών υπολογιστών για να τη συμβουλευτεί.

Ένα άλλο πρόβλημα που συνάντησα ήταν η απόδοση των όρων από το ίδιο το προσωπικό των υπουργείων το οποίο και έρχεται συχνά σε επαφή με τους όρους αυτούς από τη στιγμή που η νομοθεσία συζητείται στις επιτροπές ή ομάδες εργασίας της ΕΕ έως ότου αποτελέσει πια νομοθεσία του ελληνικού κράτους. Στο σημείο αυτό συναντώνται μεγάλες δυσκολίες όσον αφορά το ποιό υπουργείο είναι το αρμόδιο και όλοι επαφίονται στις μεταφραστικές υπηρεσίες της ΕΕ, που θα εισάγουν τελικά τον όρο στην Ελλάδα, ο οποίος τότε θα περάσει στα διάφορα συναρμόδια υπουργεία. Εφόσον λοιπόν ο όρος θα εισαχθεί μέσω των μεταφράσεων της ΕΕ ως είναι τουλάχιστον και σωστός τόσο από την πλευρά των ασχολούμενων με το θέμα ειδικών όσο και από τη γλωσσική πλευρά έτσι ώστε αν πρέπει εμείς να εισάγουμε τους όρους ως είναι τουλάχιστον σωστοί. .

Τέλος υπάρχει και το μεγάλο θέμα των λέξεων που είναι γνωστοί σε όλους από μια άλλη γλώσσα και έχουν περάσει στα ελληνικά με τον ξένο όρο και την ξενική γραφή. Λέξεις όπως το management ή το seminar. Οι άλλες 10 γλώσσες της ΕΕ έχουν τη δυνατότητα να γράψουν τη λέξη στην ξενόγλωσση μορφή της και με τους λατινικούς χαρακτήρες, στα αγγλικά συνήθως, χωρίς να σοκάρει κανένα και χωρίς μετάφραση αφού όλοι ξέρουν τι σημαίνει. Εμείς όμως όχι, επειδή η γλώσσα μας χρησιμοποιεί το ελληνικό αλφάβητο. Επομένως, κάθε λέξη που γράφεται με λατινικούς χαρακτήρες μέσα σε ένα ελληνικό

κείμενο είναι "σαν τη μύγα μες στο γάλα". Πρέπει δηλαδή να μεταγλωτισθεί ή αν αυτό, για κάποιους λόγους, δεν είναι εφικτό να γραφτεί με ελληνικούς χαρακτήρες.

Τα διάφορα πανεπιστημιακά γλωσσικά τμήματα έχουν δημιουργήσει έναν κάποιο προβληματισμό γύρω από τα θέματα που απασχολούν τη γλώσσα μας. Ο προβληματισμός αυτός που είναι τόσο απαραίτητος για τα μεγάλα ερευνητικά ιδρύματα της χώρας, δεν μπορεί να υπάρχει στις μεταφραστικές υπηρεσίες της ΕΕ, όπου το κείμενο περιμένει τη μετάφρασή του για να προωθηθεί στις επιτροπές ή ομάδες εργασίας. Έπρεπε λοιπόν να δημιουργηθεί ένα σημείο αναφοράς. Ένα τέτοιο σημείο υπήρχε και λειτουργούσε με τρόπο όσο είναι δυνατό πιο ικανοποιητικό. Ως σημείο αναφοράς επελέγη το τμήμα ορολογίας και νεολογισμών της Ακαδημίας Αθηνών. Στο τμήμα αυτό απευθυνόμαστε για όρους γνωστούς μεν αλλά που δεν έχουν σταθερή μετάφραση. Ως παράδειγμα θα ήθελα να αναφέρω το Euro και τις υποδιαιρέσεις τα cent. Δεν μπορούμε να πούμε ότι θα περιμένουμε να διαμορφωθεί ο όρος στη γλώσσα μας, γιατί η λέξη αναφέρεται ήδη στα κείμενα και δεν είναι καλό να αναγράφεται λάθος. Επιλέξαμε λοιπόν να ζητήσουμε από την ανώτατη γλωσσική αρχή της χώρας να μεταφράσει τους δυο αυτούς όρους.

Θα ήθελα εδώ να σταματήσω το μονόλογο για να αφήσω λίγο χρόνο για τις ερωτήσεις που θα έχετε ενδεχομένως σχετικά με μια τόσο γιγαντιαία, τη μεγαλύτερη στον κόσμο, μεταφραστική υπηρεσία. Αλλά πριν κλείσω θα ήθελα να θέσω σε όλους εσάς, που ασχολείστε με την ορολογία αφού είστε εδώ, το εξής ορολογικό πρόβλημα. Όπως ξέρετε τα αμερικανικά πανεπιστήμια δέχονται ως σπουδαστές όλες τις φυλές του κόσμου, εκτός από ένα που δε δέχεται τσιγγάνους. Ποιό είναι αυτό;Να το πάρει το ποτάμι. Πρόκειται για το γνωστό σε όλους μας πανεπιστήμιο "Μη τσιγκάν".

Δημήτρης ΓΙΑΞΑΣ
European Commission
Jean Monnet building A2/102
L-2920 Luxembourg
tel. 00352/430134388
fax: 00353/430134309